

Академії правових наук України та Інституту законодавства Верховної Ради України з питань розвитку правової системи та наукового забезпечення законотворчого процесу, Парламентське видавництво 2005) 20.

7. *Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку здійснення судочинства: Закон України від 20 грудня 2011 р. № 4176-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4176-17> (дата звернення: 31.01.2022).*

Чалий Ю. І.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ

ДАВНІСНЕ ВОЛОДІННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ: ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ

1. Проблемні питання захисту давнісного володіння земельною ділянкою є окремим випадком більш загальної проблеми, а саме – захисту безтитульного володіння як такого. Норми про безтитульне володіння та його захист сформульовані в чинному ЦК України досить непослідовно. Це призводить до складнощів здійснення правового захисту інтересів безтитульних добросовісних володільців, у тому числі й тих, які є давнісними володільцями землі чи іншого майна. Під назвою «Право володіння чужим майном» у главі 31 ЦК України одночасно йдеться про володіння як про різновид речового права на чуже майно та як про фактичне володіння, що вказує на системні недоліки цього кодифікованого нормативно-правового акту, оскільки вказані два інститути вимагають автономного описання в законодавстві.

Означені системні недоліки негативно позначаються на питаннях захисту інтересів безтитульних володільців. Так, до безтитульного володіння, за нашим переконанням, не можна застосовувати способи захисту, передбачені главою 29 ЦК України, до яких відсилає ст. 396 ЦК України. Цей же висновок стосується й можливостей давнісних володільців земельних ділянок. Безтитульне володіння, в тому числі й давнісне, не є різновидом речового права на чуже майно, воно взагалі не спирається

на право, а є фактичним станом. Виходячи з цього, на такий фактичний стан не можуть розповсюджуватися положення про захист речових прав.

2. З приводу захисту права власності та інших речових прав Пленумом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ свого часу була прийнята постанова, в якій приділялася увага й захисту давнісного володіння (далі – Постанова) [1]. В п. 12 Постанови, з посиланням на ст., ст. 16, 344, 396 ЦК України, зазначалося, що «...до набуття права власності на майно за набувальною давністю особа, яка володіє майном, має право на захист свого володіння від третіх осіб, які не є власниками майна і не мають прав на володіння цим майном в силу іншої передбаченої законом чи договором підстави». А далі робився висновок про те, що «...давнісний володілець має право на захист свого володіння відповідно до вимог статей 387, 391 ЦК.» [1]. На жаль, з цитованими висновками Постанови не можна погодитися через ті ж причини, про які йшлося вище: давнісне володіння, як і будь-яке інше безтитульне володіння, не є видом речового права, а тому на нього не може розповсюджуватися режим захисту речових прав. Отже, конструювання положеннями Постанови захисту давнісного володіння на речово-правовій основі є необґрунтованим.

Навіть якщо й погодитися з позицією деяких авторів про те, що давнісне володіння як таке (взагалі) є речовим правом, то стосовно давнісного володіння саме *земельною ділянкою* цього не скажеш, оскільки права на земельні ділянки виникають з моменту їх державної реєстрації (див., зокрема ст., ст.79–1, 100, 125, 126 та інші норми ЗК України, а також ст., ст. 4, 5 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [2]). У той же час, державна реєстрація давнісного володіння земельною ділянкою законодавством не передбачена. Таким чином, наразі давнісне володіння земельною ділянкою *de iure* підлягає захисту лише в межах вимог ст. 400 ЦК України. Це означає, що давнісний володілець земельною ділянкою може розраховувати тільки на можливість її витребування від осіб, які своїми недобросовісними діями перешкоджають здійснювати йому фактичне панування над земельною ділянкою.

3. Позов про відновлення фактичного панування земельною ділянкою має схожі риси з віндикаційним позовом, але юридично спирається не на норму ст. 387 ЦК України, на що орієнтувала Постанова, а на – ст. 400 ЦК України. З метою уникнення переривання строку набувальної дав-

ності такий позов має бути вчинений давнісним володільцем не пізніше спливу строку в один рік, що бере свій початок з моменту виникнення правопорушення (абз. 2 ч. 3 ст. 344 ЦК України). Проте, для захисту фактичного володіння як такого, володілець, на наш погляд, може вчинити даний позов і після спливу зазначеного строку. Відновлення володіння земельною ділянкою за цим позовом після спливу строку, вказаного в абз. 2 ч. 3 ст. 344 ЦК України, призведе до того, що набувальна давність почне свій перебіг заново.

4. З огляду на те, що закон передбачає можливість позовного захисту інтересів тільки добросовісних володільців (це витікає з аналізу ст. ст. 344, 400 ЦК України), суд має ретроспективно оцінити характер поведінки такого позивача щодо обставин набуття ним володіння земельною ділянкою та подальшого володіння нею.

У контексті визначення законності давнісного володіння зміст категорії «добросовісність» є предметом науково-практичного дискурсу [3, с. 180–185; 4, с. 214–218]. Підґрунтям для означеного спору є формулювання поняття добросовісності, закріпленого в ч. 1 ст. 388 ЦК України, де змістовний наголос ставиться тільки на неможливості суб'єктивного сприйняття набувачем факту безпідставності заволодіння ним майном, яке він отримав від іншої особи. Дане розуміння добросовісності поведінки фактичного володільця вимушено розповсюджується й на випадки застосування правових наслідків, передбачених ст. 344 ЦК України, оскільки в чинному законодавстві відсутнє спеціальне визначення добросовісності, що було б більш адекватним положенням про набувальну давність.

І. В. Спасибо-Фатеева цілком слушно вказує на необхідність уточнення змісту категорії «добросовісність» у контексті саме положень ст. 344 ЦК України. Зокрема, нею відзначається, що володілець майном може й знати про відсутність у нього відповідного титулу на майно та, навіть, знати, кому таке майно підставно належить, але якщо цей володілець не приховує факту заволодіння чужим майном і готовий повернути його власнику в будь-який час на вимогу останнього, то такого володільця слід визнати добросовісним [4, с. 218]. З даним підходом слід погодитися, адже ним охоплюються й обставини набуття майна, передбачені в ч.3 ст. 344 ЦК України. Отже, якщо поведінка давнісного володільця відповідає вказаним вище критеріям добросовісності, то в разі необхідності він може застосовувати позовний захист, установлений

ст. 400 ЦК України. Інші способи захисту давнісного володіння на цей час чинним законодавством не передбачуються. Це означає, що способи захисту від порушень, не пов'язаних з позбавленням володіння (усунення перешкод у користуванні майном; визнання незаконним правового акта, що порушує інтереси безтитульного володільця; відшкодування шкоди, що призвела до зниження цінності земельної ділянки тощо (ст., ст. 391, 393, 394 ЦК України) є для безтитульного володільця юридично недоступними.

5. Правовий захист давнісного володіння лише в межах положень абз. 2 ч. 3 ст. 344 та ст. 400 ЦК України не може повноцінно гарантувати для давнісних володільців законне набуття ними права власності на земельні ділянки, адже на момент спливу давнісного строку такі особи можуть втратити інтерес до майна, яким вони володіють, через існування протиправних перешкод у користуванні цим майном, чинність незаконного правового акта чи істотне зниження цінності земельної ділянки, спричинене протиправними діями третіх осіб. У той же час, слід визнати, що надання давнісним володільцям більш широкого захисту, ніж це визначено чинним законодавством, вимагає додаткового наукового обґрунтування.

На перший погляд, юридично бездоганна поведінка суб'єктів приватноправових відносин, до яких слід віднести й добросовісних давнісних володільців майном, потребує відповідних правових стимулів і гарантій. Цього вимагає справедливість. Разом з тим, якщо надати добросовісному володінню той же обсяг правозахисних можливостей, що й праву власності, то розмиється межа між «неправом» і «правом», відповідно. Тож, указана багатовікова філософо-правова дилема торкається й такого утилітарного питання, як потреба захисту інтересів давнісних володільців земельних ділянок.

Список використаних джерел

1. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав: Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14#Text> (дата звернення: 14.12.2021р.).

2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07. 2004р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 14.12.2021р.).

3. Харченко Г. Г. Речові права: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 432 с.

4. Добросовісність: доктрина & судова практика: зб. ст./ за ред. І. В. Спасьо-Фатєєвої. – Харків: ЕКУС, 2021. 358 с.

Чуйкова В. Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

НОВЕЛИ СПАДКУВАННЯ У ЄВРОПІ

Зберігання активів за кордоном – звична світова практика, яка в першу чергу стосується купівлі нерухомості в країнах Європи. Проте, не всі замислюються про питання передачі права власності у спадщину, що згодом створює проблеми родичам.

Станом на 2022 рік отримати спадщину у Європі можуть як прямі родичі спадкодавця, так і треті особи, якщо існує відповідний заповіт. Проте, навіть у цій ситуації слід розуміти, що у деяких країнах Європейського Союзу заповіт розглядається у другу чергу з огляду присутності правил щодо обов'язкової частки у спадщині.

Держави Євросоюзу уніфікували своє законодавство щодо спадкування у частині визначення права, яке застосовується у випадку смерті особи в іншій державі – члені Євросоюзу, відмінне від того, громадянством якого була така особа. До цього у кожній державі діяли свої колізійні норми, які часто зводили на нівець передбачені у заповіті норми спадкування майна померлої особи за межами держави, громадянином якої вона була.

Що необхідно знати щодо спадкування нерухомості у Європі? 1) Якщо законом держави, у якій розташований об'єкт майна, встановлені норми щодо обов'язкової частки у спадщині, то, в першу чергу, претендувати на нерухомість можуть прямі спадкоємці. Заповіт та воля спадкодавця розповсюджуються на розпорядження залишком спадщини. Дані правила